

Manfred Oeming, Úvod do biblické hermeneutiky. Cesty k pochopení textu,

Praha: Vyšehrad 2001, 261 s.

Hermeneutikou se již od 17. století, kdy se tento termín poprvé objevil v evropské filosofické a teologické literatuře, myslí umění výkladu, resp. věda o interpretaci. Jako metodická disciplína měla především poskytovat určitá pravidla a pokyny pro výklad textů náboženského (*hermeneutica sacra*), právního a filozofického charakteru (*hermeneutica profana*). Teprve v 19. století začal být termín hermeneutikou používán s obecnějšími úvahami o problému rozumění, který přesahuje prostor psaného textu. Byl to až Martin Heidegger a Hans-Georg Gadamer, kdo začali pohlížet na „rozumění“ jako na samostatnou ontologicko-gnozeologickou a metodologickou kategorii.

Hermeneutika obvykle znamená buď praktické umění interpretace, nebo nauku o interpretaci. V případě její aplikace na náboženské texty lze tedy uvažovat: (a) o interpretaci posvátných či jiných závazných textů konkrétní náboženské tradice; (b) o teoretických úvahách nad pravidly takové interpretace. V tomto smyslu biblická hermeneutika jako věda o porozumění biblickým spisům zahrnuje na jedné straně kritické přezkoumání a analýzu toho, jak probíhal a probíhá vědecký výklad Bible, a na straně druhé, jak se Bible chápe a užívá mimo univerzitní vědu.

Názor, že i když je „biblická hermeneutika vědou, která někdy mluví složitou řečí, je v zásadě vždycky navýsost praktická, protože hovoří o tom, co činí každý z nás a co každý sám na sobě může pozorovat, když se pokouší porozumět ostatním lidem nebo ‚cizím‘ textům“ (s. 9), byl vysloven Manfredem Oemingem, profesorem starozákonní teologie na univerzitě v Heidelbergu, v předmluvě k české verzi jeho knihy *Úvod do biblické hermeneutiky: Cesty k pochopení textu*. Knihu, kterou z německého originálu *Biblische Hermeneutik*

(Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1998) přeložil a o bibliografii rozšířil Filip Čapek, vydalo v tradičním kvalitním redakčním zpracování nakladatelství Vyšehrad v roce 2001.

Oemingova práce je přehledným souborem všech současných způsobů výkladů Bible, v níž se autor pokouší o co možná nejpřesnější zmapování těchto přístupů a zodpovězení otázky, kterou si klade v úvodu knihy: „Kdy ... můžeme říci, že jsme našli význam slov a že jsme pochopili správně určitý biblický text?“ (s. 11). Přitom mu však nejde o *tour d'horizon* po soudobých cestách i scetích exegeze, ale jeho záměrem bylo „rozvinout systematiku založenou na elementární fenomenologické analýze procesu porozumění, která by umožňovala sledovat a chápat všechny současné vykladačské metody“ (s. 15).

Autor se domnívá, že každá exegeze a vlastně každá forma výkladu Bible má jisté předpoklady, určité filozofické zázemy, které by právě biblická hermeneutika měla poodhalit a vydat počet z jejich světónázorových základů a implikací. Jako metodicky nosné se přitom Oemingovi osvědčilo při charakterizování filozofického pozadí jednotlivých metod výkladů Písma neuvažovat o ideálech usměrňujících poznání, ale nastinit uzavřený výklad hlavních vývojových směrů ve filozofické hermeneutice. Svou práci proto rozčlenil do tří hlavních částí.

První část „Filozofické základy biblické hermeneutiky“ (s. 17-44) je stručným dějinným přehledem filozofické hermeneutiky od Platóna po Jeana-Francoise Lyotarda. Oeming se zaměřuje na ty základní stavební kameny filozofických – hermeneutických teorií, které jsou rozhodující pro samotné metody výkladu Bible. Druhá, ústřední část knihy „Pluralita dnešních vykladačských metod“ (s. 45-195) představuje již samostatné interpretační postupy. Pro jejich popis Oeming vhodně zvolil jednotné schéma: (a) filozofické premisy; (b) teoretické rozvinutí té které koncepce; (c) příznačný příklad nebo příznačné příklady; (d) hodnocení silných a slabých stránek přístupu. Rozmanitost možností interpretace biblických látek autor podtrhuje tím, že u každé metody uvádí její konkrétní aplikace – příklad inter-

pretace jak ze Starého, tak z Nového zákona.

Biblická hermeneutika, která mohla v pravém slova smyslu vzniknout teprve tehdy, když Bible existovala jako uzavřený, písemně fixovaný kánon, je stejně jako každý jiný akt usilující o porozumění úzce spojen s procesem komunikace. V jeho rámci se uplatňují čtyři základní faktory, které se dynamicky ovlivňují a vzájemně na sebe odvolávají: autor – text – čtenář – věc. Tuto základní logickou konstrukci procesu rozumění Oeming nazývá „teorií hermeneutického čtyřúhelníku“ (s. 17-18). Odkazováním jednoho faktoru k druhému se uskutečňuje pohyb, díky němuž dochází k „prohlubování“ pochopení. Autor *Úvodu do biblické hermeneutiky* se proto domnívá, že spíše než hovořit o „hermeneutickém kruhu“ je vhodnější uvažovat o „hermeneutické spirále“ (s. 18).

Roztříděním jednotlivých interpretačních směrů s ohledem na to, který z komunikačních faktorů je v metodě dominantní, tedy buď autor, čtenář, text, věc či jejich světy, se Oeming vyhnul „pasti“ plurality a „utopení“ se v záplavě těchto postupů. Samotné roztřídění mělo podstatný vliv na zpřehlednění celé struktury knihy. Jednotlivé názvy kapitol druhé části se pak odvíjejí od tématiky těchto faktorů.

První kapitola obsahuje analýzu všech soudobých metod, které akcentují autora či jeho svět – její název zní: „Metody zaměřené na autory a jejich svět“ (s. 45-79). Oeming v ní analyzuje historicko-kritickou metodu, sociálně-dějinnou exegezi, historickou psychologii a novou archeologii. Další kapitola „Metody zaměřené na texty a jejich svět“ (s. 80-106) obsahuje rozbor lingvistické strukturální metody, nové literární kritiky, kanonického výkladu Písma, exegeze jako dění řeči a jako události slova. Třetí kapitola „Metody zaměřené na čtenáře a jejich svět“ (s. 107-159) se soustřeďuje na exegezi dějin exegeze působení, hlubinně psychologickou exegezi, exegezi symbolů, bibliodrama, exegezi teologie osvobození a feministickou exegezi. Poslední kapitolou jsou „Metody zaměřené na věc a jejich svět“ (s. 160-195), kde autor nastiňuje povahu dogmatického výkladu Bible,

fundamentalismu a existenciální interpretace.

Analýzy uvedených přístupů Oeming doplňuje o kritické posouzení jejich předností i omezení. Jeho poznámky a postřehy – místy i subjektivně zabarvené – nejsou nikterak rušivé, naopak pregnantně upozorňují na některá jejich problematická místa v průhledu s jinými přístupy.

Přestože se množství metod této aplikované hermeneutiky pokouší vnímat Bibli jako „problém Bible“ a snaží se k němu přistupovat z mnoha úhlů pohledu a tak jej uchopit v jeho celistvosti, odpověď na úvodem položenou otázku po možnosti pochopení Bible je negativní. Oeming ji podává v závěrečné třetí části „Shrnutí: záplava, nebo bohatství významů?“ (s. 196-205). Zastává názor, že úplně, vyčerpávající porozumění Bibli je pouze „regulativní myšlenkou“, která „podněcuje k stále novým interpretačním pokusům, jež nemohou ideálu úplnosti nikdy dosáhnout. V tomto ohledu přináší naše přezkoumání současných metod negativní výsledek: *Nikdo nemůže říci, že Bibli porozuměl.*“ (s. 196).

Oeming dále doplňuje, že úplně rozumění Bibli je stále pouze badatelským ideálem, přičemž říká rozhodně „ano“ k rozmanitosti metod uplatňovaných na biblické texty. Uvádí nicméně šest zásadních připomínek, na které by se v pluralitním přístupu k Bibli nemělo zapomínat: (1) Na příslušný dobový kontext, který spojuje se třemi prvky. Jsou to (a) povaha interpreta, (b) povaha textu, ale i (c) povaha situace, ve které se textu používá. Platí totiž, že ne každá metoda se hodí pro každého interpreta. (2) Je třeba jasně odlišovat původní dějinný význam textu od jeho pozdějších recepcí. (3) Je nutno si uvědomit diachronnost – „hermeneutickou propast“ mezi dobou vzniku textu a naší dobou; je tedy třeba uznat přednostní postavení existenciální interpretace. (Oeming se domnívá, že existenciální interpretace se nejvíce přibližuje jak svérázu Bible, tak osobitosti současných recipientů. Tato metoda má sloužit jako výchozí model, s jehož pomocí lze uchopit základní strukturu procesu porozumění.) (4) Je třeba usilovat o interdisciplinaritu – umožnit spojování různých aspektů jednotlivých interpretač-

ních metod. (5) V souvislosti s metodickou pluralitou je nezbytné si stanovit základy určitého vědeckého étosu. (6) Oeming chce relativizovat objektivistický patos spojený s termínem „metoda“. Zde je ale nutno připomenout, že dle Oeminga cílem hermeneutiky není „ověřitelné, kvantifikovatelné a intersubjektivně prokazatelné vysvětlení, jež se zakládá na pevných zákonitostech, nýbrž subjektivně zabarvené, stěží přesně změřitelné, komplexní porozumění.“ (s. 203-204). Metody, které používá biblická věda jsou v tomto smyslu jen stěží přesně vymežitelné. Tento postoj se však dotýká i teologie a v širším pohledu i všech tzv. duchovních věd. (Uvedená poznámka odkazuje ke stále široce diskutovanému problému vztahu hermeneutiky a metody.)

Dle Oeminga odpovědí na postmoderní pluralitu interpretačních metod Bible není deprese, ani úzkost nebo nalezení nového transverzálního rozumu v oblasti exegeze. Není jí ani skepse, ale „živý kontakt s Bibli v důvěře, že se ona sama prosadí (*sacra scriptura sui ipsius interpret*). Kde se počítá s Bibli, tam dochází k hermeneutickému obratu, kde se z vykládaného stává vykládající.“ (s. 204) Teologizující závěr Oemingovy práce neznámá, že by mlčenlivé biblické texty k někomu promlouvaly více a k někomu méně v závislosti na použité interpretační metodě. Spíše ukazuje a podtrhuje to, že texty se rozhovoří pod zorným úhlem plurality metod, které tak umožňují komplexnější uchopení zkoumaného fenoménu.

Kniha Manfreda Oeminga *Úvod do biblické hermeneutiky* je dílem, které jistě usnadní studium biblické hermeneutiky nejen teologům, ale i religionistům, sociologům, psychologům, filozofům, literárním vědcům a všem dalším zájemcům o problematiku interpretace biblických textů. Domnívám se, že hlavním jejím přínosem je na jedné straně systematické utřídění a výstižná charakteristika všech soudobých interpretačních metod biblické hermeneutiky, na straně druhé pak pokus o reflexi těchto metod – snaha o určení jejich filozofických premis, metodologických předností a omezení. Oemingova analýza však nezdůrazňuje pouze vědomí plurality přístupů, ale nut-

nost spolupráce a interdisciplinarity jednotlivých interpretačních směrů.

Závěrem: Česká verze publikace byla doplněna o rozsáhlou bibliografii – strukturovanou dle jednotlivých kapitol. Práce obsahuje věcný i autorský rejstřík, což knihu celkově posunuje do pozice praktické uživatelské příručky, kterou by měl mít v knihovničce každý zájemce o hermeneutiku biblických textů.

ONDŘEJ SLÁDEK

Mark D. Chapman, Ernst Troeltsch and Liberal Theology. Religion and Cultural Synthesis in Wilhelmine Germany,

Oxford: Oxford University Press
2001, 218 s.

Je velkou zásluhou celé ediční řady „Christian Theology in Context“, v níž Chapmanova studie vyšla, že se pokouší o širší zařazení velkých postav a směrů teologického myšlení z hlediska dobového kontextu, z perspektivy sociologie vědění, neboť jen tak může být jejich odkaz „oprávněn“ vstoupit do současné myšlenkové sféry. Právě o to se snaží i recenzovaná publikace, srovnávající dílo velkého německého teologa, historika, sociologa a filosofa Ernsta Troeltsche (1865-1923) s řadou dobových teologických a filosofických myslitelů ve snaze o jeho přesnou charakteristiku (především) uvnitř značně různorodé skupiny liberálních teologů. Autor přitom ukazuje silné až nenávislné zkreslení, jehož se Troeltschovým myšlenkám dostalo v důsledku jejich odmítnutí Karlem Barthem, a současně upozorňuje, že tento „barthovský megafon“ (s. 12) dosud zní velmi hlasitě; z tohoto důvodu také odmítá spíše pejorativní označení *Kulturprotestantismus* a dává přednost přeci jen přesnějšímu a hodnotově neutrálnímu termínu „liberální